

Szerep, nem-szerep

■ A JÓL-LÉT ALAPÍTVÁNY ÁLTAL SZERVEZETT ESÉLYKIEGYENSÚLYOZÁSI KONFERENCIA TAPASZTALATAI

A konferencia kicsit más szemszögből igyekezett megmutatni az esélyegyenlőség- illetve egyenlőtlenség kérdését, mint ami e fogalmakról elsőre eszünkbe juthatna. Nem kisebbségi, etnikai kérdésekről szolt, hanem a nők – főleg a kisgyermekes anyák – magyarországi helyzetéről és elhelyezkedési nehézségeikről, mindezt különböző nézőpontokból bemutatva. A tudományos előadások mellett (Tóth Olga, MTA Szociológiai Intézet), Rédei Dorottya (Igen Egyesület) helyet kaptak a gyakorlati tapasztalatok bemutatói (Nagy Júlia, Sélei Annamária – DM), Koltai Luca (Fővárosi Esélyegyenlőség Módszertani Iroda) a munkaerőpiac területén és a mindennapi életben (Endrei Judit).

Elsőként a JÓL-LÉT Alapítvány vezetője, Keveházi Katalin tartott előadást az alapítvány tevékenységéről: az anyabarát munkaközvetítésről és az ún. Genderwise projektről.

Az Alapítvány – abból az alaptételből kiindulva, hogy a munkát kereső kisgyermekes édesanyák gyakran maguk sem tudják, mivel is akarnak igazából foglalkozni, melyik terület az, amelyben érdeklődési körüknek és kvalitásaiknak megfelelően tudnának elhelyezkedni – pszichológus és grafológus segítségével tart az édesanyáknak önismereti tréningeket és készít egyéni fölméréseket, valamint igyekszik hidat verni a kismamák fövetelétől idegenkedő munkahelyek, és az anyák közé.

Tevékenységüket – amely a fentiekén kívül tartalmaz még uniós (ún. sztereo-) projekteket is, amely a nemi szerepek föltárásával foglalkozik (a munkaerőpiac horizontális és vertikális szegregációja) –, a Magyar Női Érdekvégyenesítő Szövetséggel együttműködve végzik.

Keveházi Katalin tapasztalatai nem igazán biztatóak: szerrinte a férfi szerepek túlságosan lassan változnak (bár meg kell jegyezni, ez esetben elgondolkodtató, hogy amennyiben a férfi sztereotip szerepkörét konstansnak találjuk, akkor minek köszönhető az a tény, hogy manapság már nem a férfi a családfenntartó, ezért kényszerül sok olyan anya is munkát vállalni, aki egyébként nem szeretne). Munkaközvetítői tapasztalatai szerint a nő kiszolgáltatottá válik párkapcsolatának a gyerekvállalással, és jelentős mentális veszélyeztetettségnek van kitéve a bezártság okozta frusztráció, a társas kapcsolatok hiánya, a beszűkülés és a mindezekből következő önbizalomhiány miatt.

Ezért az Alapítvány munkájának egyik technikai oldala a mentális segítségnyújtás és tanácsadás. Véleménye szerint az a tézis, hogy „a család segítése egyenlő az anya segítségével” ugyanolyan sztereotípiá, mint amely ellen a biológiai alapon történő nemi szerepfelfogás kapcsán is küzdenek.

Figyelemreméltó észrevétel, hogy jelentős ösztársadalmi anyagi veszteséghez vezet, hogy a képzett nőkre fordított anyagi ráfordítás a munkaerő-piaci diszkrimináció miatt nem térülhet meg (adókieés, vásárlóerő-kieés, a megszerzett szakmai hozzáértés kihasználatlansága).

Tóth Olga az MTA Szociológiai Intézetétől *Családon belüli szerepek szocializációja egy attitűd fölmérés tükrében* címmel

tartott érdekesítő előadást, amely a Genderwise projekt¹ keretén belül, annak első konferenciáján előadott program rövid kiövonata volt.

Megismertette velünk a *családizmus* (familism) fogalmát, amely tulajdonképpen 'a valóság és az attitűdök összeütközése'; egy időben változó fogalom, állandó elemekkel. Ezek az állandó elemek az alábbiak:

- a családi egység érdeke fontosabb a benne élők érdekeinél,
- a család célját magasabb rendű helyről kapja (állam, egyház, nemzet),
- a család mindenáron való védelme morális kérdés (pl. elromlott házasság esetén is presszió az együtt maradásra).

A Genderwise projekt keretében megtartott konferenciáról elhangzott előadás elsőként adatokat tartalmazott, majd a történeti kontextust, a szocializáció és az oktatás módszereit (és ezek újratermelését), ahol a szocializáció kérdését médiaelemzéseken, az oktatását tankönyvelemzéseken keresztül mutatták be.

Az adatok tekintetében főleg a házassággal (és a hozzá kapcsolódó, „a házasság egyenlő a boldogsággal”- sztereotípiával), a gyermekvállalással (és az „enélkül az élet üresség” attitűdjével) foglalkoztak. Érdekesítőként megemlítenő pár adat: a gyerekvállalásról és attitűdjéről készült kutatások szerint Magyarország kiemelten gyerekbarát országnak számít, míg Szlovákia egyáltalán nem az, Hollandiában a válaszadók 74%-a gondolja úgy, hogy gyermek nélkül is lehet teljes és boldog életet élni. Fontos megemlíteni, hogy a gyakran elhangzó magyarországi csökkenő gyermekszámra szóló adatok, egyáltalán nem olyan frissek, mint amennyire előszeretettel beállítják: Tóth Olga kiemelte, hogy valójában 150 éve folyamatosan csökken az élve születések száma, ellenben az utóbbi 3 évben folyamatosan nő (!) a gyermekszám, ami szintén nagyon érdekes momentum.

Rédei Dorottya az IGEN Egyesület képviseletében, tartott előadást *„Apa mosdik, anya főz”? Egyenlőtlenségre nevelés Magyarországon* címmel. Szomorú tény, hogy mindössze három

¹ A programról részletesen: http://www.qec-eran.org/projects/Genderwise_index.htm#BG

ember van az országban, akik a nemi egyenlőtlenségek oktatási vetületeit kutatják.

Rédai elmondta, hogy a nemi szerepek megtanulása, és ezáltal az egyenlőtlenségre nevelés az óvodában/iskolában kezdődik. Ez két részre bontható, egyrészt a Nemzeti Alaptantervre, másrészt viszont a rejtett tantervre, amelyről fontos nem megfelelkezni. (Természetesen emellett ott van még az a fajta társadalmi-nemi szocializáció, amelyet a gyermek rokonaitól, a család barátaitól, távolabbi rokonoktól sajátít el.)

A rejtett tanterv bizonyos, nemi egyenlőtlenségeket (nem tudatosan) előmozdító mozzanatait Rédai pár iskolai tankönyv bemutatásával demonstrálta.² Az egyik (kisiskolások számára készült) nyelvtan könyvben például, a ragozás tanulásának kapcsán rajzok demonstrálták a különböző toldalékokat (a rajzon csónak, benne, mellette, körülötte kisgyerek és az aktuális toldalék – a csónakban ül, a csónakhoz megy, a csónaktól megy). Minden olyan esetben, ahol a rajz szereplője aktív cselekvő volt, a kép kislányt ábrázolt, a passzív szerepek pedig (pl.: a csónakban áll) következetesen a kislányokra voltak osztva.

² Az első ilyen felmérést H. Sas Judit és Háber Judit végezte: *Tankönyvszagú világ, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997.*

Emellett természetesen számtalan momentuma van még a rejtett tantervnek: említhető az oktatók neme, a pedagógus által alkalmazott kommunikációs és jutalmazási/büntető minták (kisfiúk gyakoribb fölszólítása, beszélgetése, lány dicséret, ha rendes a füzet, fiú dicséret, ha okosat mondott), a tantervben szereplő híres (történelmi, irodalmi, tudományos stb.) személyiségek férfítúlsúlya.

Rédai kiemelte, hogy sajnálatos módon a pedagógusképzésnek nem része a genderoktatás (sem) – ha vannak is ilyen kurzusok, azok egyéni elkötelezettségből oktatottak, nem kötelezőek.

Az egyik legfőbb problémaként azt emelte ki, hogy az oktatottak nem felelnek meg a társadalmi viszonyoknak – például a nők/kisebbségek alulreprezentáltsága az oktatásban, holott a valóságban sokkal többen vannak, a pályaválasztás/érdeklődés nemi szempontú meghatározottsága; emellett jelentős a sztereotip, korlátozott szerepek megjelenése (gondoljunk a fentebbi, ragozós példára), valamint probléma az is, hogy a kamaszkori énképet leginkább a média sugallja. (Elég sokat is hallani mostanában evési zavarokkal küzdő tinédzser lányokról.)

Koltai Luca a Fővárosi Esélyegyenlőség Módszertani Iroda képviselőjében tartott előadást *A munkahelyi esélyegyenlőség hazai gyakorlatai* címmel. A felvázolt kép – mint előre sejtettük – nem volt túl biztató. A magyarországi munkahelyek nagy többsége nem támogatja a kisgyerekes anyák fölvtételét (bizo-

nyos szempontból a gyerekekkel még nem rendelkező fiatal nők is nehezebb helyzetben vannak a férfiaknál, hiszen a munkaadó eleve kalkulál vele, hogy bármikor elmehetnek szülni). Részmunkaidős státuszok alig léteznek (Magyarországon arányuk 3,3%. Csehországban 6,6%), de a legérdekesebb, hogy többnyire a meglévőket sem nők töltik be. Számokkal kifejezve, a gyerekvállalás a nők munkaerő-piaci esélyeit 37%-kal rontja, ellenben a férfiakét 8%-kal növeli (!).

Ezen gondolkodásmód megváltoztatásához fontos föltenni (és megválaszolni) a kérdést: miért jó a munkáltatónak a családbarát politika?

A számítások szerint azért, mert nagyjából 1,3%-kal nőne a GDP, valamint nőne a népesség is, ha a családbarát politika érvényesülne a munkahelyeken. Azokban az országokban (pl. Svédország), ahol nem kell választani a munka és a gyerek között, hanem a kettő összehangolható, ott nő a GDP, és sokkal több gyerek születik. Ezért aztán nem meglepő, hogy az ilyesfajta esélyegyenlőségi politika Magyarországon csak az azt külföldről magukkal hozó multiknál érvényesül.

Fontos, hogy a családbarátság fogalma itt tulajdonképpen a betegápolási szabadság fogalmát jelenti, ami egyébként jogilag, tehát elviekben biztosított, a gyakorlatban azonban sajnos nem. Rengeteg ehhez hasonló probléma merül föl a munkaerőpiac területén; elég csak az olyan álláshirdetésekre gondolni, amelyek tömegével jelennek meg a különböző újságokban vagy az interneten („Boltunkba fiatal eladólányt fölveszünk” – ahol sem a fiatal, sem a lány kitételnek nem szabadna szerepelnie, vagy akár az állásinterjúk során fölített olyan kérdésekre, amelyek azt firtatják, az illető nőnek van-e gyereke, akar-e a közeljövőben stb.).

Koltai Luca hozzátette, hogy sajnos (nyilván nagyrészt a rendszer rossz működése okozta kényszerűségből) maguk a munkavállaló nők is sokszor csapdába csalják magukat, például letagadják, hogy gyermekük van vagy szeretnének, előre mentegetőznek és bizonygatják, hogy a gyerek betegsége esetén felügyeletét meg tudják oldani a munkahelyről való hiányzás nélkül, és így tovább.

Nagy Júlia és Sélei Annamária a Drogerie Markt üzletlánc képviselőjében tartottak előadást *A munkahelyi esélyegyenlőség hazai gyakorlata* címmel. Kiemelték, hogy az üzletláncban rengeteg a részmunkaidős (4, illetve 6 órás) állás, illetve a nődolgozók elsőpró arányát a férfiakhoz képest (ami egyébként részben nyilván a hálózat termékeinek jellegéből fakad).

Az előadás kapcsán elhangzott a kérdés, vajon a több adózás, ami a részmunkaidő miatti magasabb számú foglalkoztatott miatt terheli a DM-et, hogyan érinti a hálózatot. Erre az a válasz érkezett a cég részéről, hogy nincsenek ilyesfajta számításaik. Az ezt követő megjegyzésre, miszerint hiteltelen, hogy egy franchise rendszerben működő, profitorientált multinacionális cég figyelmen kívül hagyná a nagyobb számú járulékfizetések miatti pénzkiesést, a válasz az volt, hogy az alkalmazottak lojalitása – amely a cég családbarát politikájából következik – pénzben mérhető profitot termel.

Való igaz, hogy véleményem szerint sem hangzik meggyőzően az állítás, hogy az üzletlánc bármily csekély kifizetési többletet áldozna annak érdekében, hogy a magyarországi kisgyermekes anyák helyzetét megkönnyítse, valamint megkérdőjeleződik az üzletekben egyébként eladóként dolgozó kismamák lo-

jalitásának értéke is (hiszen nem olyan magas pozíciókról van szó többnyire, ami ebből a szempontból számíthatna). Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a 4 és 6 órás, tehát részmunkaidőben foglalkoztatott dolgozók utáni járulé- és adókötelezettség jóval alacsonyabb, mint a 8 órában foglalkoztatottak esetében, nyilván tehát (legalább részben) ezzel magyarázható, hogy az üzletlánc nem végzett a fentiekhez hasonló számításokat.

Összességében a konferencia értékesnek és informatívnak mondható. Sok szemszöveget ismerhettünk meg a nőkérdést/ genderkérdést illetően, s mindenki, aki ezen a területen dolgozik, vagy valamilyen szempontból érintett, közösen reménykedhet, hogy idővel sikerül átfórmálni a nők és főleg az anyák munkaerő-piaci hátrányos helyzetét.

Havas Júlia

**Köszönjük, hogy segített
a gyermekvédelem
megerősítésében 2005-ben is!**

**Az összegyűlt felajánlások értéke
504 654.-Ft volt.**

**Ha megteheti, döntsön most is így: ajánlja
fel a Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten
Közhasznú Egyesületnek személyi
jövedelemadójának 1%-át!**

Adószámunk: 18067752-2-42